

آزادی اینترنت و حق جمعی

علی نیکویی

"حق جمع" مبحثی است که همواره در میان روشن‌فکران ایرانی نادیده گرفته می‌شود. همواره مباحث حقوق بشری به سمت "حق فردی" می‌روند و کم‌تر پیش می‌آید که به حق جمع توجه کنند. اگر بخواهیم "حق جمعی" را تعریف کنیم می‌توان به تعریف دانشنامه‌ی فلسفه‌ی استنفورد اشاره کرد که می‌گوید: "حق گروه، به حقوق گروه به عنوان گروه، به جای پرداختن به حق اعضای آن می‌پردازد" که در جایی برای نمونه به "حق مردم یا ملت در تعیین سرنوشت" اشاره می‌کند که این حق یک حق فردی نیست بلکه به "مردم" یا "ملت" به عنوان گروه برمی‌گردد. یکی از مهم‌ترین شاخصه‌های حق گروه، حق "وجود داشتن" آن به شکل کلی یا بخشی از یک کل است که در این نوشته به صورت یک پیش فرض در نظر گرفته شده است و سعی دارد، به صورت گذرا، نقض حقوق جمعی در حوزه‌ی اینترنت در ایران را به نمایش بگذارد.

نقش تکنولوژی در پیشبرد رویکرد حقوق بشری، نقشی به سزا و کارا است. با گسترش روزافزون تکنولوژی بسیاری از مدافعان حقوق بشر و سازمان‌های حقوق بشری با بهره‌گیری از تکنولوژی‌های روز توانسته‌اند، تحولی عظیم در پیش برد چشم‌انداز و هدف‌های خود داشته باشند. در همین راستا، سازمان‌های زیادی چون گوگل و New Tactics با برگزاری دوره‌های آموزشی و جشنواره‌هایی سعی در فرهنگ‌سازی برای استفاده از تکنولوژی در برنامه‌های یک سازمان منطقه‌ای یا بین‌المللی دارند. برای مثال در مصر و در بجنوبه‌ی تظاهرات میدان تحریر، تارنمایی راه‌اندازی شد که با ثبت موارد آزار جنسی و خشونت کلامی علیه زنان، سعی دارد مردم را به این مسأله حساس کند یا در هند یک تشکل غیردولتی با ثبت میزان رشوه‌های پرداخت شده قصد هشدار به مسئولان کشورشان را دارد.

در چنین کشورهایی دولت با گسترش زیرساخت‌ها، به این روند کمک می‌کند؛ اما در ایران ماجرا به شکل دیگری رقم خورده است و دولت ایران سدی است بزرگ در برابر گسترش فعالیت سازمان‌ها به ویژه در فضای مجازی. متأسفانه در جریان وقایع پس از انتخابات سال ۱۳۸۸ ایران، با تصویب قانونی به تشریح "جرائم رایانه‌ای" پرداختند. این قانون آن قدر سریع و بدون کارشناسی به جرائم رایانه‌ای پرداخته است که می‌توان گفت، تنها به سه حوزه‌ی "توهین به مسئولین نظام یا عقاید مسلمانان"، "تبلیغ علیه انتخابات یا نتیجه‌ی آن" و "پورنوگرافی" پرداخته است. در این قانون مثلاً به مواردی چون دزدی الکترونیکی، هک و امضای دیجیتال پرداخته نشده است و یا با کلی‌گویی از آن گذشته‌اند.

نکته‌ای که این قانون را به مانعی در برابر استفاده از اینترنت برای سازمان‌های مدنی بدل می‌کند، ماده‌ی ۲۱ آن است که می‌گوید: "ارائه‌دهندگان خدمات دسترسی، موظف‌اند طبق ضوابط فنی و فهرست مقرر از سوی کمیته، تعیین مصادیق موضوع ماده، ذیل محتوای مجرمانه اعم از محتوای ناشی از جرایم رایانه‌ای و محتوایی را که برای ارتکاب جرایم رایانه‌ای به کار می‌رود؛ پالایش کنند و در صورتی که عمداً از پالایش محتوای مجرمانه خودداری کنند، منحل خواهند شد." گروه تعیین مصادیق محتوای مجرمانه در بند ج (محتوا علیه امنیت و آسایش عمومی) به جرم بودن گروه‌های اینترنتی اشاره می‌کند و می‌گوید: "تشکیل جمعیت، دسته، گروه در

فضای مجازی (سایبر) با هدف برهم زدن امنیت کشور (ماده ی ۴۹۸ قانون مجازات اسلامی) [جرم است].^{۱۱} این محدودیت‌ها منحصر به همین ماده ی قانون نیست که در ماده های ۱۱، ۱۶، ۱۸، ۲۲، ۲۵، ۳۲، ۳۳ و بندهای ۳، ۵ و ۶ قسمت ج مصداق های ماده ی ۲۱ نیز محدودیت‌هایی اعمال شده است.

اما دیگر محدودیت‌ها را می‌توان در چند طبقه ی زیر خلاصه کرد:

در انحصار دولت نگه داشتن اینترنت

دولت با طرح "اینترنت ملی" و صرف هزینه ای بیش از ۱۵۰۰ میلیارد، سعی در "تطهیر" فضای اینترنت دارد که در صورت موفقیت این طرح، دسترسی عمومی به اینترنت منتفی خواهد شد. به علاوه دولت با عقب‌مانده نگه داشتن زیرساخت های ارتباطی و پایین نگه داشتن سرعت اینترنت در پیش برد چنین طرح‌هایی، اختلال ایجاد کرده است. ذکر همین نکته کافی است که بر اساس ماده ی ۴۶ برنامه ی پنجم توسعه، بنا بوده در پایان دوره، ایران از نظر "سرانه ی پهنای باند و سایر شاخص های ارتباطات و فناوری اطلاعات" رتبه ی دوم منطقه را داشته باشد اما در گزارشی که چندی پیش منتشر شده، ایران یکی از پایین ترین سرعت های اینترنت دنیا را داراست.

مخدوش کردن فضای وب فارسی

در سال‌های اخیر و به ویژه پس از انتخابات ریاست جمهوری سال ۱۳۸۸، دولت ایران با "تولید محتوای غیر واقعی"، "بازداشت و تهدید فعالان فضای سایبری و رسانه‌ای و خانواده ی آن‌ها"، "مسدود کردن تارنماها و وب نوشته های منتقد دولت"، "ساخت تارنماهای جعلی شخصیت ها و رسانه های چون بی بی سی فارسی"، "ایجاد پلیس اینترنت و تحت تعقیب قرار دادن کاربران شبکه‌های مجازی" و "حمایت رسمی از برخی گروه های هک" چون "گرداب"، "آشیانه"، "ارتش سایبری" یا "برگزاری مسابقات رسمی هک" و "آگهی رسمی استخدام هکر در پلیس و دستگاه اطلاعاتی"، سعی در مخدوش کردن وب فارسی داشته است. کافی است در موتورهای جست و جو، در پی یافتن داده ای درباره ی یک اسم، نظیر "ترانه موسوی" باشید تا با حجم عظیم داده‌هایی رو به رو باشید که نظر رسانه‌های دولتی بوده است. در کنار آن، پس از در لیست تحریم های اتحادیه ی اروپا قرار گرفتن بهروز کمالیان (مدیر شرکت هک آشیانه)، صدا و سیمای ایران در برنامه ای زنده از فعالیت های آقای کمالیان تقدیر کرد. به علاوه تنها در سال ۱۳۸۷، ایران بیش از ۵ میلیون تارنما را مسدود کرد و بر اساس رتبه ی الکسا، تارنمای پیوندها (تارنمای رسمی فیلترینگ) ششمین تارنمای پربازدید در ایران است.

مسئله ی تحریم ها علیه ایران و تأثیر آن بر آزادی اینترنت

متأسفانه موانع پیش روی سازمان‌ها در فضای مجازی تنها به فشارها و محدودیت‌های داخل ایران منتهی نمی‌شود. باید به خاطر داشته باشیم که تحریم‌های شرکت‌های حوزه ی فناوری، خود سد بزرگی در فعالیت سایبری این گروه‌ها هستند. به تازگی شرکت گوگل و اپل بخشی از محدودیت‌های خود را برای کاربران ایرانی برداشته‌اند اما محدودیت‌ها تنها به این دو غول فناوری محدود نمی‌شود و متأسفانه تحریم‌ها تا شرکت‌های کوچک این حوزه هم پیش رفته‌اند و برای نمونه شرکت سامسونگ در اردیبهشت ماه ۱۳۹۲ خرید ایرانیان از فروشگاه اینترنتی برنامه‌های خود را برای ایرانیان بست.

شرح این که چرا و چگونه تحریم‌ها بر آزادی اینترنت اثر گذاشته‌اند در این مقال نمی‌گنجد اما سعی می‌کنیم با ذکر نمونه‌هایی اثر تحریم‌ها که در دو بخش خدمات و تجهیزات ارتباطی اعمال شده است را نشان دهیم.

شدت این تحریم‌ها به حدی بود که در بحبوحه‌ی اعتراض‌های جنبش سبز - جنبشی که به انقلاب توییتری مشهور شد - شرکت‌های خدمات اینترنتی چون فیس‌بوک و توییتر به استناد قانون «داد و ستد با ایران» دم از بستن شناسه‌های کاربران ایرانی زدند و اگر حکم او باما برای لغو این دستور نبود شاید هیچ وقت توییتر به بیش از ۴۰۰ هزار توییت در دقیقه درباره‌ی ایران نمی‌رسید. اتفاقی که حیرت مدیران توییتر را برانگیخت. چنین رخدادهایی بود که اریک اسمیت (مدیر عامل سابق و ریس هیات مدیره گوگل) در اسفند ۱۳۹۰ و در پاسخ به محدودیت خدمات این شرکت برای ایرانیان گفت: «هر چند که من با شما هستم اما این محدودیت‌ها از طرف دولت آمریکا تعیین می‌شوند و ما نقشی در این تصمیم‌گیری نداریم».

پی‌نوشت:

- به تازگی موسسه‌ی کنشگران داوطلب گزارشی با عنوان "کمپین بین‌المللی آزادی انجمن‌ها" منتشر کرده، که متن حاضر دریچه‌ای به این گزارش است و با رویکرد محدودیت‌های موجود برای انجمن‌های ایران در حوزه‌ی اینترنت، به این مسئله نگاه می‌کند.
- برای مطالعه‌ی «قانون جرائم رایانه‌ای» و «مصادیق محتوای مجرمانه» به پیوند <http://internet.ir> مراجعه کنید.
- بخشی از قانون «مقررات داد و ستد با ایران» می‌گوید: صادرات، صادرات مجدد از سوی شخص ثالث، فروش، تأمین مستقیم یا غیرمستقیم از ایالات متحده آمریکا یا توسط افراد با ملیت آمریکایی در هر کجای دنیا به ایران یا دولت ایران ممنوع است مگر در مواردی که قانون استثنائی برای آن قائل شده باشد. این قانون همچنین شرکت‌های غیر آمریکایی را از صادرات محصولاتی که تمام یا بخشی از آن در ایالات متحده آمریکا تولید شده باشد، به ایران منع می‌کند.
- حکم او باما که بعدتر به متممی بر این قانون بدل شد به این شرح است: صادرات خدمات و نرم‌افزارهای مرتبط با تبادل ارتباطات شخصی از طریق اینترنت شامل مرور وب، وب‌نویسی، رایانامه، پیام‌رسانی آنی و چت، شبکه‌های اجتماعی و به اشتراک‌گذاری فیلم و عکس از ایالات متحده آمریکا یا افراد آمریکایی به افراد ساکن ایران مجاز است.